

Um vísindi.

Maður nokkur, sem þóttist vera vel menntaður, sagði einu sinni að ekki ætti að leggja rækt við nein önnur vísindi en vélafræði og verkvísindi; hún mættu vel missa sig. Í þessum orðum listi sér það einkenni heimskuunar, að gefa ekki gætur að sambandi hlutanna.

En hugsunarháttur sá sem orð þessi voru sprottin af er als ekki óalgengur, sérstaklega hjá greindarmönnum, sem hafa tekið eitthvað það fyrir, sem er arðvæulegt fyrir sjálfa þá, og með sjálfum sér eru hreiknir af því, að hafa valið það sem þeir higgja hið betra hlutskiftið. Verkvísindi fá að njóta sannmælis hjá þeim, af því að þau hafa fengið þeim í hendur góðar hrifur til að raka saman fé, og læknisfræðin líka, því að það er gott að geta fengið viðgerð á sér ef á þarf að halda; en önnur vísindi eru varla annað en tímaspillir og heimska.

Þessi hugsunarháttur er ekki ögu viturlegri en mundi sá, að ætla sér að fá ávegsti án ávagstatrjá. Þó að epli séu æt, þá eru hvorki rætur, stofnar né blöð af eplatrjánnum það, en án eplatrjáanna væru engin epli. Alveg eins er um vísindin. Þeir ávegstir vísindanna, er beinlínis séu gagnlegir fyrir mannlíf, verða að spretta upp af rannsóknum sem í firstu virðast als þiðingarlausar fyrir líf manna, og heilt æfistarf vísindamanns og jafnvel margra, sem hver tekur við af öðrum getur virst alveg út í bláun og verið þó rætur og stofn að ávögstum sem allir sjá að eru girnilegir til fróðleiks.

Vísindin eru tilraunir mannsandans til að átta sig á heiminum og sjálfum sér. Að vilja ekki hirða um þau vísindi, sem ekki þá þegar gefa eitthvað í magann væri líkt eins og menn teldu það einskisvirði, þegar þeir ætluðu að ferðast, að vita í hvaða átt halda skildi, af því að það *eitt*, að vita um stefnuna væri ekki nóg til að koma þeim staða á milli.

Það væri auðvelt að rita heila bók fulla af dæmum, er sína hvornig ávegstir, er mannfélagið virðist nú ekki geta án verið, hafa sprottið upp af því, sem í upphafi leit ekki út fyrir að vera annað en marklaus hnúsní gáfaðra sérvitringa. Og þó er helst útlit fyrir, að í reit vísindanna sé fæst það, sem gróðursett hefur verið, enn þá farið að blómgastr og bera ávögst; þar er ákaflega margt, sem varla er annað en rótin eunþá.

Bakteríufræðin er ein sú grein vísindanna sem mest beinlínis áhrif hefur á mannlíf; hún hefur alveg umturnað læknisfræðinni og mörgum iðnaðargreinum. Þó var L. Pasteur hvorki lækur né verkfræðingur og bakteríufræðin spratt upp af rannsóknum sem virtust als ekki „praktiskar“.

Mörgum þikir undarlegt athæfi þeirra manna, sem leggja stund á að skoða orma og íms önnur smákvikindi, sem teljast undir þann afar víðtæka flokk alþiðlegrar dírafræði er nefnist „ljót dir“. En án slíkra rannsókna hefðu dírafræðingarnir ekki fundið sullaveikisbandorminn og mega þó ekki sist ímsir Íslendingar sanna, að þekkingu á æfiferli þeirrar skepnu er ekki als þiðingarlaus.

Skrítið er líka, að án þekkingar á ímsum miflugum hefðu verið óhugsandi varnir gegn sjúkdómum eins og malaría (mírasótt) og hinni hrillilegu hitagulu (gul Fieber).

En eftirtektarvert er það, að einmitt þeir vísindamenn, sem mestu hafa at kastað í þarfir mannkúsins, hafa ekki haft gagnsemina fyrir augum í rannsóknum sínum, heldur það eitt, að bæta og auka við þekkingu sína og mannkúsins. Svo er t. a. m. um hinn fræga Faraday; starf hans er annara fremur undirstaðan undir rafmagnsfræði nútímans, en sjálfur hugsaði hann ekki upp eina einustu verkvél.

Ekki skilji menn framanrituð orð á þá leið, að engin geti neitt þarfara unnið en að leggja stund á vísindi. Það ættu engir að gera aðrir en þeir, sem sérstaklega eru til þess fallnir. Og auk þess eiga hvergi við fremur eu í voru fámenna þjóðfélagi orð skáldsins (Björnsons):

Hvað du ævner kast av
I de nærmeste krav.

En þótt fáir séum, viljum vér láta telja oss menningarþjóð, og auk annars, þá stíðja góðir vísindamenn að því, að mentaþjóðirnar telja ess ekki agjörlega skrælingja. Það væri ekki heldur von á miklum framförum hjá þjóð, sem t. a. m. bigði eins afarmerklegt land og vér, og léti útlendinga eina hafa fyrir því að rannsaka það. Engir verja eins miklu fé til að láta rannsaka land sitt á allar lundir eins og einmitt „Jenkiarnir“, sem þikja öllum öðrum þjóðum hagsinni,

Jeg skal nú minnst á eitthvað það, sem gert hefur verið á síðari árum til að auka þekkingu á landi voru, dýralífi þess og jurtagróðri. Verður það að vera mjög stuttleitt því að nákvæm skírsla um þau efni á ekki heima í jafn litlu blaði og Ingólfur er:

Mag. Ben. Gröndal hefur sent timaritinu „Omis“ er kemur út í Parísarborg ritgerðir um íslenska fugla. Gröndal er einnig að búa til mindasafn af íslenskum dírur.

Próf. Þorv. Thoroddsen hefur fyrir skömmu gefið út jarðfræðisupprátt Íslands; er það mikið verk og fróðlegt; próf. Þorv. mun enn fremur hafa í smíðum rit, sem á að skira uppráttinn, og verður ekki vel um hann dæmt fir en það rit er komið út.

St. Stefánsson kennari og alp.m. hefur einnig í „Flóru“ sinni komið í eina heild árangrinum af margra ára rannsóknum. Er það hið nítasamasta verk að greiða mönnum svo götuna að þekkingu á jurtagróðri landsins eins og þar er gert; er það ekki Stefáni að kenna, ef upp frá þessu er nokkur á námfús og greindur íslenskur unglíngur, sem þekkir ekki að minsta kosti helstu blómjurtir íslenskar; væri mikil nauðsin á, að veita fé til að útbreiða þá bók og helst líka til að kenna að nota hana.

Mag. sc. Hælgí Jónsson rannsakaði jurtagróður hér á landi og við land í 3 ár og hefur samið ímsar ritgerðir um rannsóknir sínar (um gróðrarlag á Austurlandi á dönsku; um rauðþara, brúnþara, grænþara og blágræna þara, 3 ritgerðir á ensku í Botanisk Tidskrift;) eru í ritgerðum þessum margar mindir og fjölda margar njar upplisingar um þaragróður við strendur Íslands, eða réttara sagt, mestalt sem menn vita um þessa hlið af náttúru Íslands er rannsóknum Hælgí Jónssonar að þakka.

Cand. mag. Bjarni Sæmundsson, skólakennari hefur einnig snúið athigli sinni að lífinu í sjónum. Um fiskiveiðarannsóknir sínar hefur hann ritað á íslensku, en á dönsku ímislegt um dírafraði, einkum fiska, sem menn hafa ekki vitað áður að væru við Íslands strendur og um hveljudir nokkurskonar; hefur hann þar fundið margar tegundir sem ekki voru kunnar áður úr íslenskum sjó, og 1 tegund hefur hann fundið „nia“ (þ. e. vísindamenn hafa ekki vitað af henni áður.)

Tvo menn verður enn að nefna, sem hafa látið sér ant um íslenska dírafraði; eru það þeir Þorsteinn Jónsson læknir í Vestmannaeyum og P. Nilseu verslunarstjóri á Eirarbakka; á náttúrugripasafnið báðum þessum mönnum mikið að þakka.

Hælgí Pétursson.